

## Dr. NIKO ŽUPANIĆ: TRAGOM ZA PELAZGIMA\*

...ričari, paleolingviste i paleoetnolozi govore o dolasku Helena, Hira i I... Balkansko poluostrvo i drži se kao pouzdano da ovi narodi... autohtoni, već da su se doselili. No preistorijska arheologija i antropologija konstatuje, da je bilo na trupu Balkanskog poluostrva stanovnikâ ne samo u broncano, bakarno i neolitsko, već čak i paleolitsko doba. Nas prvo zanima, ko je bivovao na našem poluostrvu pre dolaska Arijevaca, pre naseljenja Helena, Tračana i Ilira, a u ovom slučaju zanima nas trup Balkanskog poluostrva, koji nazivamo Slovenijom.

Rešavanju ovoga preistorijskoga problema ne može se prići jednostavno, znanjem samo jedne naučne discipline, već na osnovi široke naučne kulture, pomoću više struka: preistorijske arheologije, antropologije, paleolingvistike i najstarije pisane historije.

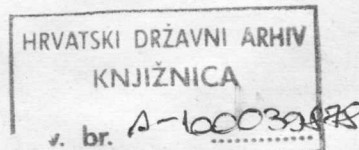
Povod pisanju ovog članka dala nam je maskirana glavica od pečene zemlje iz Belog brda u selu Vinči u Srbiji.\*\*\*) U koliko se može govoriti, da je primitivna prehistorijska umetnost kadra vidno izraziti i rasni tip čoveka, to nas visoka i na temenu ispupčena i natrag zvučena vinčanska glava podseća na stare narode bližjeg orijenta.

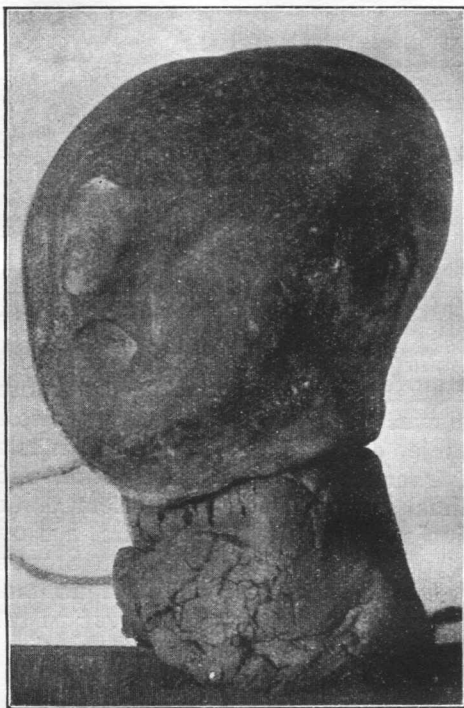
Pa i nezavisno od toga, u ovoj paleoetnološkoj studiji, pokušaćemo saznati, ko su bili Pelazgi i u glavnim potezima utvrditi njihove tragove na trupu Balkanskog poluostrva (Slovenije).\*\*\*)

\*) Prilog preistorijskoj etnologiji Slovenije (Trupa Balkanskog poluostrva).

\*\*\*) Detaljni opis izići će u beogradskom »Старинару«.

\*\*\*\*) Pre no počmemo predmetom, zabeležićemo skraćeniice naslova nekih važnih radova, koji će biti ovde upotrebljeni: Dgg = A. Dirr, Theoretisch-praktische Grammatik der modernen georgischen (grusinischen) Sprache. Wien-Leipzig 1904. — FVO = August Fick, Vorgriechische Ortsnamen. Göttingen 1905. — FHD = Hattiden und Danubier. Göttingen 1909. — Oas = K. Oštir, Beiträge zur alarodischen Sprachwissenschaft. Wien-Leipzig 1921. — PPfr = C. Pauli, Die Pelasgerfrage. (Beilage zur »Allgemeinen Zeitung, Jahrgang 1901., Nro. 84. (25. April) str. 1—5. München 1901. — Phlb = G. Philipps, Prüfung des Iberischen Ursprungs einzelner Stammes- und Städtenamen im südlichen Gallien. (Sitzungsberichte der Kais. Akad. d. Wissensch. hist. phil. Classe, Jahrgang 1871, Heft I-III, str. 345—411). Wien 1871. — PHJPy = G. Philipps, Die Einwanderung der Iberer in die pyrenäische Halbinsel. (Sitzungsberichte der Kais. Akad. d. Wiss. phil. hist. Cl. LXV Bd., str. 519—565). Wien 1870. — GBaBe = G. von Gabelentz, Die Verwandtschaft des Baskischen mit den Berbersprachen Nordafrikas. Braunschweig 1894. — HGM = Fritz Hommel, Geschichte des alten Morgenlandes, Leipzig 1904. — WLE = Alois Walde, Lateinisches Etymologisches Wörterbuch, Heidelberg 1910. — Kr = K. Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der Griechischen Sprache. Göttingen 1896. — BA=H. Barić, Albanorumänische Studien I. Teil (zur Kunde der Balkanhalbinsel, 7—Quellen u. Forschungen) Sarajevo 1919. — BI=N. Županić, Die Bevölkerung illyrischer Länder vom Altertum bis zur Gegenwart. (Rukopisno predavanje u bečkom geogr. Inst. i dom. zad. iz god. 1904). — PWRE = Pauly-Wissowa, Realenzyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft.





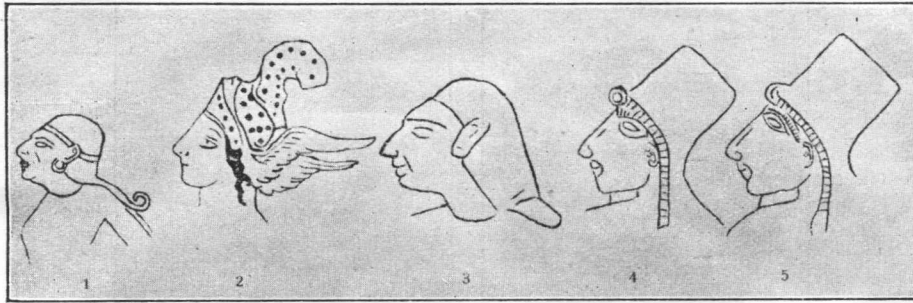
*Prehistoriska glavica iz Vinče u Srbiji  
(sada u Narodnom Muzeju u Beogradu).*

Tražeci sličnosti oblika vinčanske glavice kod raznih naroda iz davne prošlosti, mi smo se zaustavili na kraniološkom tipu Hetita u prednjoj Aziji kao tipu najbližijem. Za primer upoređenja uzimam najpre predstave dviju Hetitćanki, koje je orijentalist G. Hüsing<sup>1)</sup> u svojoj raspravi o etnologiji Irana označio sa 1 i 2 na tabli VI., a koje reprodukcije je već pre toga (1906) objavio Messerschmidt. Reljefna predstava ovih dviju Hetitćanki proističe iz Marlaša u severnoj Siriji. Čelo i teme zaista su pokriveni kod obe osobe neke vrste visokom kapom, no i ovako treba da pretpostavimo natrag i u visinu razvijenu partiju oko vrha glave dakle »štulat« oblik kao i kod vinčanske glavice. Na licu su regio labialis inferior, sa regio mentalis odstupaju u pozadinu u pravcu ka vratu. Organi za žvakanje i uopšte deo lica između donjeg ruba sastava nosnih kostiju i sulcus mentolabialis stupaju u osprede. Vrlo je karakteristično, što hrbat nosa pada sa položenim čelom gotovo u jednu istu liniju, tako da nas ovo podseća na izvesnim mestima quasi na profil zeca.

Slično rasno obeležje pokazuju neke predstave u egipatskoj umetnosti. Tako na pr. imamo jednog zarobljenog hetitskog knjaza<sup>2)</sup> (Slika II. 1.) sa perčinom iz doba faraona Ramsesa III. kao i jednog drugog

<sup>1</sup> G. Hüsing, Völkerschichten im Iran. Mit 9 Abbildungen in Texte, 1 Tafel und 1 Karte. (Mitt. d. Anthropol. Gesell. in Wien. Bd. XXXVI, Heft 6, str. 199-250), Wien 1916.

<sup>2</sup> G. Hüsing, op. c. Abbdg. VI, fig. 1.



Hetiti.

Hetita <sup>3)</sup> iz vremena oko 1300. pre Hr. (Slika II., fig. 3.). Naposljetku da spomenemo još i grčko prikazivanje Perzeja (Slika II., fig. 2.), koja kao jedno od mnogih dokazala podupire — po mišljenju G. Hüsinga — tezu etničke srodnosti između prastarog stanovništva Grčke (i Italije) na jednoj i Hetita na drugoj strani. <sup>4)</sup> Prema tome valja da je u prehistorijsko doba istovetan narod obitavao poluostrva, koja rastavlja Egejsko more i Helespont.

Kameni reljefi otkriveni u Sendjirli u severnoj Siriji pokazuju po mišljenju F. Luschan <sup>5)</sup> (op. c. Plate XXXI) izrazita i tipična hetitska božanstva. Skulptura na steni u Ibrizu pokazuje hetitskog boga i kralja, i to sa crtama jevrejskog tipa (Luschan, op. c. Plate XXXII). Neki pisci, kao na pr. F. Luschan i autor ove studije mišljenja su, da dobar deo Jevreja spada u grupu Hetita u fizijo-etnološkom pogledu. Jevrejski ideal lepote ima i oznake hetitskog tipa, kao što se vidi u »Pesmi nad pesmom«, VII, 4: »Vrat ti je kao kula od slonove kosti; oči su ti kao jezera u Esevonu na vratima batravinskim, nos ti je kao kula Libanska, koja gleda prema Damasku.« <sup>6)</sup> Svakako su bili Hetiti jedan «nosat» narod, kao što su još i danas plemena u Prednjoj Aziji, naročito u gornjem slivu Tigrisa i Eufrata. Ovamo spadaju delomice i Kurdi (verovatno potomci starih Karđuha) i Jermeni sa »štulastim« glavama, i ako oni govore arijevskim jezikom (Slika III., fig. 1., 2.) <sup>7)</sup> Rasni tip je u glavnom ostao isti kao i u prehistorijsko vreme, ma da se promenio jezik. Najnovija antropološka istraživanja <sup>8)</sup> pokazuje naime, da Kurdi stoje u izvesnim odnosima krvnog srodstva sa starim biblijskim Amoritima, Mitancima, prikazanim na tablicama iz Boghaz-köia, sa »Tamehu« egipatskih tekstova, ma da ova dva plemena nisu do identičnosti srodna, već više manje diferencirana. Tome su doprinele nekoliko i migracije Arijevaca. Kao što se danas misli, prvi talasi arijevske elementarne seobe zahvatiše zemlju Hetita, dalje Palestinu i Mesopotamiju negdje u XVIII. i XVII. stoleću pre Hr., ili oko 1500., kao što misli F. Luschan. <sup>9)</sup> I ako je bila invazija plavih tuđina visokog rasta

<sup>3)</sup> Idem, ibidem.

<sup>4)</sup> Idem, op. c. str. 235.

<sup>5)</sup> Felix von Luschan, The early inhabitants of Western Asia. (The Huxley Memorial Lecture for 1911). London 1911.

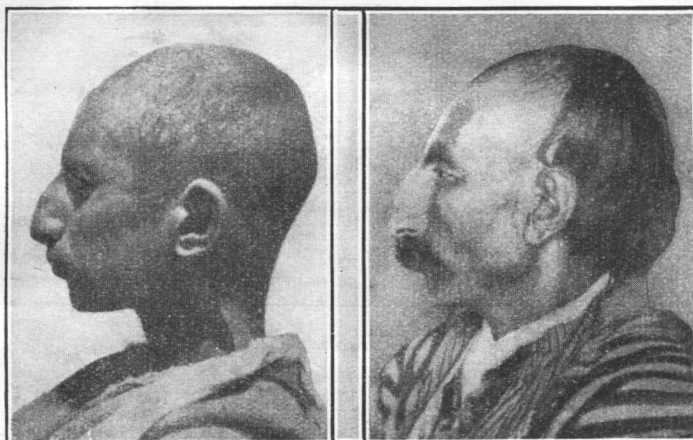
<sup>6)</sup> Preveo Gjurio Daničić: »Biblija ili cijelo Sveto pismo«, str. 560 Beograd 1915. Izdanje »Britanskog i Inostranog Biblijskog Društva«.

<sup>7)</sup> F. Luschan, op. c. Plate XXV.

<sup>8)</sup> Idem, op. c. 21.

<sup>9)</sup> Idem, ibidem.





Kurdi.

od značaja u pogledu jezičnom i sociološkom (državotvornom), ipak se čini da ova etnička poplava nije bila u masama, jer su starosedeoci zadržali u glavnom svoj rasni tip, dakako negde više, negde manje promenjen. Kad je oko hiljadu godina docnije (ca. 650. pre Hr.) upadom naroda »H a ĩ« nov arijevski talas poplavio jermensku visoravan, i uništio državu Biana, stari jezično-etnički substrat uticao je na fiziognomiju novog jezika, a i rasa se održala sa glavnim oznakama do danas.

Najstariju istoriju Hetita koje Asirci nazivahu Hatima (Chatti; egip. Cheta) zavijena je u tamu. Tek XV. stoleće pre Hr. beleži kretanja ovog drevnog naroda Male Azije i njegovim imenom naziva današnja nauka (Messerschmidt, A. Fick) sva srodna plemena od gornjeg Eufrata do Smirne. Na ovom terenu je bilo prošireno i njihovo pismo na raznim mestima. Kao prava uža domovina Hatâ ili Hetita smatra se pak Kapadokija; odavle su prodrli u vreme »Tell Amarna« (t. j. u XV. stoleću) u Siriju, gde su došli u naoružan sukob sa faraonom Ramsesom II. U familiju Hata spadaju između ostalih plemena i čuveni pirati Lukki na jugoistočnom primorju Male Azije, dalje Kumuhi (Comagene), Muski [*Μόσχοι*], Kaski, Kumani (Comana) i Tabal (Tibarenci) s kojima su Asirci ratovali pod Tiglat-Pilešarom oko god. 1110. pre Hrista. (FVO 1—3.) Do pred kratko vreme — pa još i danas — mislilo se, da su u Starom veku stanovali u Maloj Aziji samo Trako-Frižani i njima srodna plemena arijevskog (indoevropskog) porekla, no zahvaljujući antropologiji i paleolingvistici uspelo je dokazati da Hate treba smatrati kao tamošnje autohtone, kao etničku grupu, koja je različita bila od Arijevaca i od Semita. Arijevci i Hati behu dve krvno i jezično heterogene porodice.

Kao što rekosmo, Hati se pojavise u istoriji oko 1500. pre Hr. i ratovali su protiv svojih suseda u Armeniji, Kapadokiji, Kilikiji, severnoj Mesopotamiji i severnoj Siriji kroz stoleća tamo do 700. pre Hrista. U drugoj polovini druge tisuće pre Hrista Hati su imali jaku državu i oko god. 1280. kad je njihov vladalac Khatušil<sup>10</sup> sklopio mir s Ramsesom II. hatitska se

<sup>10</sup> Kralj Hata Hattušil imao je prestonicu u Arzawi u Kapadokiji; njegov otac se zvao Mur-ši-li, a u tome prepoznaje Winkler ime Myrsilos, koje je bilo zajedničko Lidanima i Hatima FHD, 16.

imperija prostirala na jugu do reke Orontesa, na zapadu do Egejskog mora, na istoku do Mesopotamije i na severu do Crnog mora.<sup>11)</sup> Ako ne pre, to se mogao tada neposrednim dodirom vršiti kulturni uticaj hetitske Male Azije na Egeju i Balkansko poluostrvo, kad već i pre ne bi to bio slučaj pod pritiskom vavilonskih i asirskih osvajanja u Prednjoj Aziji.<sup>12)</sup> Udarima akadskog kralja Sargona (ca. 2500. pre Hr.) podlegle su naime neke oblasti u primorju preko puta od Kipra, za koji misle da je bio isto tako osvojen od Akadjana. Time je došao Sargon u dodir i sa Hatima (Hetitima), jer se u Babelu tada spominje Ishara, koja je inače poznato božanstvo Hetita. Preko Kipra se proširiše i zemljane figure boginje polnog života (Nani-Ištar od Uruka) na zapad u oblast Egejskog mora. Vjerovatno je da su planinska plemena Hetita ugrožena sa istoka uzmicala prema zapadu, prema Egeji i Balkanskom poluostrvu.

Treba da objasnimo i lingvističko-etnološku stranu i da vidimo, da li ima za prehistorijsko doba u obimu Srbije ili uopšte na Balkanskom poluostrvu tragova hatskog (hetitskog) jezika ili njemu srodnih — »hatidskih« idijoma? Naša pretpostavka na osnovi izvesnih sličnosti između vinčanske glavice i predstave Hata u staroj orijentalnoj umetnosti stoji najme suviše osamljena i sama za sebe bez potpore. Treba antropološkoj tezi potražiti pripadajući etnološko-lingvistički korelat. Oblik vinčanske glavice u koliko opominje na Hate iz prednje Azije mogao je postati i pukim slučajem. Da bismo dakle učvrstili naše tvrđenje, mi ćemo isto podupreti rezultatima jezikoslovnih proučavanja geografskih i osobnih imena na trupu balkanskog poluostrva, a koja potiču svakako iz vremena pre seobe arijevske Grka na naš jug.

Kao što već naglasismo migraciji naroda u izvesnu zemlju treba da sledi ne samo rasni tip već i jezik i običaji dotičnih iseljenika; ako su došljaci pak prešli u fazu simbioze i društvenog stapanja sa starosediocima, onda nastaje etnički amalgam u kojem su zastupljeni rasni i jezikovni elementi starosedioca i doseljenika. Jedna rasa pobeđuje u ovom, druga u onom pogledu. Ako je dakle naše mišljenje o fizičkoj srodnosti preistorijskog stanovništva u Sloveniji (trupu B. poluostrva) sa Hatima opravdano i tačno, onda treba da postoje na Balkanskom poluostrvu, pa prema tome i u Srbiji jezični ostaci, koji vežu ove oblasti u etnološkom pogledu sa Hatima Prednje Azije.

Pre no što produžimo govor o ovom pitanju korelacije između jezika i rase u prehistorijsko doba, mi ćemo na jednom primeru pokazati, kako je izvesnim rasnim osobinama jednog starog stanovništva odgovarala i odnosna pripadajuća narodnost i jezik. Mi smo naime pre dvanajst godina podvrgli detaljnoj morfološkoj analizi telesne ostatke iz donjih kulturnih naslaga u Troji, iskopane od H. Schliemanna, i našli, da kod prehistorijskih Trojanaca od eneolitskog do mikenskog doba protestuje takoreći svaka kost protiv arijevske (indoevropske) porekla.<sup>13)</sup> Mi smo tada odlučno nastupili protiv lingvistike K. Blinda i protiv arheologa H. Schmidta i Lichtenberga koji su hteli da vide u prehistorijskim Trojancima I.—VI. naselja na Hisarliku jedno trako-frižansko pleme.<sup>14)</sup> Isto tako se ne

<sup>11</sup> F. Luschan, op. c. l. c.

<sup>12</sup> Н. Жупанић, Тројанци и Аријевци, Прилози преисторији и палеоетнологији Мале Азије, Егеје и Балканског полуострва. („Глас“ LXXXVI. Срп. краљ. Академија, стр. 245—247, Београд 1911.)

<sup>13</sup> Нико Жупанић, Тројанци и Аријевци, стр. 285—290.

<sup>14</sup> I d e m, op. c. str. 287, 288.

možemo složiti s arheologom C. Schuhardtom,<sup>15)</sup> kojemu pred očima lebdi već u prvim trojanskim naseljima izvestan »Herrenvolk aus dem Norden«, no dopuštamo mogućnost prisutnosti Arijevaca u Troadi za doba Homerove Troje (VI. naselje na Hisarliku), i ako dobar deo osteoloških ostataka govori još uvek za nearijevsko poreklo varošana.

Lingvistička istraživanja i upoređivanja nalaze u Troadi sledeća imena, koja pričaju o prisutnosti prehistorijskog naroda Hatâ ili »Hatidâ«: Varoš *Πήδασος* na reci Satnioeis (FVO 113), koje bi se moglo možda objasniti iz baskovskog pedasa „jabuka“; Gornja ravnica reke Skamandra zvala se *Σαμώνιον* od leleške reči *σάμος* „visina“ (FVO 116); Apolon se naziva u Troadi *Σμινθεύς* u kultu Lelega i verovatno je, da i sama reč *σμινθος* „miš“ potiče iz leleškog idijoma (FVO 116); pod planinom Plakos leži varoš *Θήβη* gdje je nekada vladao *Ἡετίων Κιλίκεσσι ἀνάσσειν* (FVO 78); u Homera ima varoš *Λάρισα* u vezi sa Pelazgima, no i kad to ne bi bio slučaj, mogli bi ime ovoga grada proglasiti kao pelazgijsko, jer se *Λάρισα* vazda drži pelazgijskih oblasti, tako da ima n. pr. samo u Tesaliji 4 Larise (FVO 105 i 165); u pesnika Alkaios se nalazi *Ἀντιάνδρος* kao *Λελέγων πόλις* (FVO 116); C. Pauli proglašuje Lelege kao istovetne u jezikovnom pogledu sa Pelazgima u ubraja ovamo i *Καρησός*, *Ἄσος*, *Ἴδη*, *Σκάμανδρος* PPfr. 2; u Troadi naseljene Kilikijce, drže Fick i Kretschmer za pleme Hatâ ili što je isto „Maloazijatâ“ (FVO 80) a ovamo spada i ime *Ποταμός* (FVO 106).

I strogi Kretschmer dopušta u Troadi domaće prastanovništvo, koje su tamo zatekli indoevropski doseljenici sa ovim krajevima imenima: *Πειρωσός* kod Zeleje, *Μεσησός*, *Τραγασαί* (Kr. 180). Ovamo pripadaju i Gergiti kao i imena nekih naselja napisani na jednom grobnom spomeniku iz doline Granika: *ὁ χῶρος ὁ Μοττιανῶν, ὁ χῶρος ὁ Βαισσιανῶν, Τρινοιξειτῶν, Ἰλβειτηνῶν, Ὑχαντηνῶν* e. c. Kr. 188. Kod tumačenja imena varoši *Ἴλιος* se pak razilazimo od nekih lingvista a naročito od Kretschmera. Kretschmer naime tvrdi, da je *Ἴλιος* herojski eponim izveden pomoću sufiksa *-ιο-* a upravo to treba da znači obeležje frižaskog jezika; dakle *Ἴλιος* — *Ἴλιον πόλις* (Kr. 183). Mi međutim nalazimo, da *Ἴλιος* uopšte nije arijevskeg porekla, već da potječe od Hatâ, koji su zajedno sa starim Sumercima i današnjim Baskima pripadali etničkoj grupi „Alarodijevaca“. Mi tumačimo *Ἴλιος* iz baskovske reči *iri*, *uri*, ili „varoš“ i biće da znači „varoš“ kateksohen.

Iz navedenih imena jasno se vidi, da stanovnici Troade nisu bili arijevskeg porekla, već su pripadali narodnosti Hatâ (Hetita), koji su obitali Malu Aziju. Bilo je tu i kolonija sa Balkanskog poluostrva, naime Pelazga ili Lelega, koji su bili inače bliski rođaci Hatâ i koje A. Fick ubraja u svoje »Hatide«. Paleolingvistika potvrđuje dakle našu tezu o starim Trojancima, koju smo izneli pre dvanajst godina na osnovi fizijsko-etnološkog proučavanja telesnih ostataka iz donjih kulturnih plasti na Hisarliku.

I sad, pre nego što ostavimo traganja za rođacima Hatâ na Balkanskom poluostrvu, dobro će biti napomenuti, na koji je način P. Kretschmer utvrdio »Maloazijate«, narod sui generis. Ovaj lingvista ima naime dobru metodu, vrlo je oprezan i kritičan — u koliko ostaje u oblasti svoje struke — i otkako se izrazio za »maloazijske« narode, da nisu bili ni Semiti, ni Arijevci, o tome više niko ne sumnja i nauka to uzima kao pozitivno.

<sup>15)</sup> Carl Schuchardt, *Alteuropa*, str. 212, 214. Strassburg - Berlin 1921.

Prvo je Kretschmer podelio stanovništvo Male Azije u dve velike kategorije: 1. u Arijevce, kojima su pripadali Frižani, 2. ostala plemena, koja su predstavljala etničku grupu sui generis. Ova plemena bila su međusobno srodna i sačinjavala su narod »Maloazijata«. Zapadnu grupu Maloazijata su činili Karci, Lidijci i Mizijci, istočnu pak Likijci (Trmmili, *Τέρομιλαι*), Izavrjanci, Likaonijanci, Kilikijanci i Kapadočani (Kr. 370). U Malu Aziju upadoše arijevske Frižani i docnije Bitinijanci i rastaviše u obliku klina prohibitno homogeno stanovništvo.

Pott-u (1853.), a docnije E. Oberhammer-u i C. Pauli-u se pričiniše grčka imena na -*ρθ*- (*Σόρινθος*, *Κόρινθος* — etc.) tuđa, negrčkog porekla. P. Kretschmer je hteo da reši ovaj problem i bacio se na posao dokazivanja (Kr. 283—400.), naoružan samo stroгим lingvističkim metodama, pak je našao, da ova imena zacelo odgovaraju »maloazijskim« imenima na -*ρθ*, jer inače bi se mogla svesti na osnovni oblik »n d h«, kad bi ona bila indoevropskog porekla. Grci su naime tenuis stranih jezika sa *θ* izražavali, i pošto su imena na -*ρθ*- negrčkog porekla, to znači *ρθ* isto kao »n t«. Na istoku pak je »nt« prešao u »nd«. U »maloazijskim« jezicima moglo se naime dokazati, da tenuis posle nazala omekša u media, a naročito se to videlo kod mnogobrojnih kilikijskih imena na listi iz Korikijske pećine. Mnoga od tih imena složena su od stabla, koja svršavaju nazalom: *Τάρκων*-, *Ρων*-, n. pr. *Ρωνδεοβημις*. Kad drugi deo složenice stoji sam za sebe onda glasi *Τεοβημις* (lik. *Τρεβημις*). Kao što je već spomenuto, upadoše među ovu autohtonu etničku masu Frižani i njihovi rođaci arijevske porekla, i to već u trećoj tisući pre Hrista, kao što tvrdi Kretschmer (Kr. 181) na jednome mestu direktno, ili čak još pre, u četvrtoj tisući, kao što tvrdi isti na drugom mestu indirektno. Kretschmer je naime zaveden arheolozima A. Körte-om i H. Schmidtom pristao, da su bili Trojanci jedno frižansko pleme i da su tamo stanovali već u prvim naseljima. Pošto pak se prvo naselje na Hisarliku datira 3000 do 2500 pre Hrista, ili kod nekih drugih, kao što je Forrer 3500 do 3000 pre Hrista, to bi trebali Frižani već u četvrtoj tisući provaliti u Malu Aziju i naseliti se tamo. To pak ne stoji. Ovo pitanje se može rešiti u prvom redu antropologijom u vezi sa arheologijom i paleolingvistikom, a to kod P. Kretschmera nije bio slučaj. Može se ipak prihvatiti hipoteza, da su Jelini zauzeli južni deo Balkanskog poluostrva pre seobe Frižana preko moreuzima u Malu Aziju, jer inače bi bilo prirodno pomisliti na njihov uzmak prema pitomom jugu, pod pritiskom novih naroda sa severa, i ako ova prepostavka ne znači baš neophodnu nužnost.

Neki jezikoslovci, kao na pr. Jensen su pisali, da su »maloazijska« imena na -*σοος* drugog porekla nego što su ona na -*ρθα*, no Kretschmer je uspeo dokazati (Kr. 311), da potječu od iste narodne rodbine.

To što je učinio P. Kretschmer na osnovi proučavanja geografskih i osobnih imena za paleoetnologiju Male Azije, to isto, a još u većem obimu učinio je A. Fick za Jeladu i Arhipelag. Sabrao je imena sa negrčkom strukturom, koja su bila istovetna ili slična sa »maloazijatskim« sve oblast po oblast i opredelio ih prema plemenskoj pripadnosti Pelazga, Lelega, Karaca ili Eeokričana. Pošto je video da su međusobno srodna, slična ili čak najviše identična a da sva zajedno odgovaraju »maloazijskim« imenima, nazvao je autohtone u Jeladi i uopšte na balkanskom poluostrvu »Hatidima« za razliku od Hatâ (Hetida), koji su glavnom identični sa »Maloazijatima« P. Kretsch-



me ra. Za razliku od ovog starog stanovišta navodi Fick arijevske došljake, naime ilirsko-tračansku grupu, koja je bivala od Istre do Bospora i od koje su neka plemena prešla oko g. 1000 pre Hr. preko morouzina u Malu Aziju, gdje su potisnula Hate u južno i zapadno primorje i osvojila svet tamo do Jermenske visoravni. (FHD 35.). Zato se po mišljenju A. Ficka nalaziše narodi istih imena sa obe strane Egejskog mora: Tinci i Bitinci, Brigi i Frigi, Mezi i Mizi, Dardanci-Dardanci, Peonci-Peonci. Ovu arijevsku grupu naziva autor »Danubima« (Danubier) za razliku od »Hatida« i Hatâ.

Toliko smo smatrali za potrebno kazati pre nego što produžimo studiju, kako bi bile izvedene stvari više razumljivije. Sada pak da predemo preko Helesponta i Bospora na trup Balkanskog poluostrva, koji već trinaest stoleća obitavaju u glavnom Sloveni od Trsta do Carigrada, i da vidimo, je li bilo ovđe u preistorijsko doba »Hatida«, kao što očekujemo na osnovi spomenutih antropoloških upoređenja sa predstavom Hata u asirskoj i egipatskoj umetnosti. Prvo ćemo potražiti tragove Hatida u Trakiji, t. j. na istočnom — a posle na zapadnom ili ilirskom delu »Slovenije«<sup>16</sup> (Makedonija, Dardanija, Mezija, Ilirija etc.).

Trakija. Kao što navodi A. Fick (FVO 105, 106), već je C. Pauli (Vorgriechische Inschrift von Lemnos) konstatovao u Trakiji nekoliko imena na -σος i -ρθ koja se podudaraju sa »maloazijskim«, što i A. Fick sam prima: Ὀδησός na Crnom moru blizu Varne; Αἰγησός južno od dunavske delte (Scythia minor); Σαλυμδησός na crnomorskoj obali južno od prom. Thynias; Ζιλμυσός; Paralissus; Patanissa; Ἀργησός, Πέρωνθος, na Propontidi (FHD 23); Καλλάτις na Pontu severno od Odessosa (uporedi Καλλάτηβος, varoš u Lidiji); varoš Δάρισα spomije Strabo na Crnom moru između Ode-sus-a i Naulochus-a (FVO 106); Ἰδακος u Krithote, dve varoši Lelega na Tračanskom Herzonezu (FVO 112); Ἀρισβος (Stephanos B. Ἀρισβη), pritoka Hebrusa nosi u svome glasovnom ustrojstvu hetitski karakter i nalazi se u sastavu imena Ν-αρισβα-ρηες u Kariji (FVO 63, 81, FHD 23); Βέννα (jon. Βείνη, kret. Βήνη) pelazgijsko ime varoši u blizini plemena Kikonaca, Sintijaca i Benaca, koji su bili verovatno nekada Pelagonci a docnije bili preplavljeni od Tračana (FHD 23). — Kao što vidimo ima u Trakiji tragova »Hatida«, naročito u oblasti Propontide i Helesponta, koja tvori sa Troadom vezu između Male Azije i »Slovenije« (trupa Balkanskog poluostrva).

Makedonija. Nauka smatra za verovatno, da su u Iliriji i Trakiji pa i na celom Balkanskom poluostrvu pre dolazka Peonaca i Tračana živeli u severnim i severozapadnim predelima Pelagonci — Pelazgi, koji delomice ostaše kod dolaska Arijevaca, većim delom pak uzmakoshe u Egejsko primorje. Zato su valjda uspomene na njih mnogobrojnije između Solunskog zaliva i Propontide nego u unutrašnjosti. Ὀλβηλος (mlađi oblik Ὀρβηλος planina na levoj obali donjeg Nestus-a (uporedi Ὀλβα u Pamfiliji, Ὀλβη u Kilikiji (FVO 106); Ὀλόβαργα-Φάργης na ušću Strimona je pelazgijskog porekla (FHD 21); Ὀλόκρον brdo u Makedoniji; Ὀλόκα varoš u Makedoniji; u oblasti Krestone: Lete, Terpyllos (FVO 104); na sekundarnom halkidijskom poluostrvu Akte: promon. Ἀθως (bez sumnje pelazgijskog porekla), Thyssos (uporedi Θεσσός u Lidiji), Κλεωναί (istoimena

<sup>16</sup> Mi smo imali već nekoliko puta priliku upozoriti na potrebu, da se trup Balkanskog poluostrva nazove jednim imenom i predložili smo ime »Slovenija«, ime koje je bilo već u ranom Srednjem veku u uporabi kod kronista i historičara: N. Županić (K. Gersin), Macedonien und das türkische Problem, str. 47. Wien, 1903. — Idem, Le Sang et la race Yougoslaves, str. 6. Paris 1919.



varoš u Fokidi i Argolidi), Olophyxos (istotoimena varoš i na Kritu); Dion, *Πιλωρος* (FVO 104); na sekundarnom poluostrvu Sitoniji: *Μελανδία* (upoređi likijsko ime *Μελανδίασις*); *Ὀλυρθος* na prevlaci između halkidijskog trupa sekundarnog poluostrva Palene (Phlegra) (FHD 23); u krajnom uglu Termejskog zaliva *Σίνδος* (upoređi *Σίνδαι* u Pizidiji, *Σινδία* u Likiji, *Σινδιτα* u Kapadokiji, *Σινδησός* u Kariji. Između oblasti Kreston je i Migdonije leži jezero *Βόλβη* (upoređi *Βόλβαι* varoš u Kariji) danas Beşik-göl (FVO 151). Podalje od makedonskog primorja u unutrašnjosti zemlje nalazimo: u oblasti Eordeji, Begorritis lacus (Livius XIII, 53, 5) staro ime za Ostrovsko jezero, kao što se misli PWRE (III, 194). Biće da ovo ime vodi poreklo od Hatida; glasoslovno je identičan sa Bigorra (Begorra) glavnoj varoši iberskih Bigerionaca u Akvitaniji. Na obali ovog jezera varoš *Ἀρμισσα* (upoređi *Ἄρνη* u Tesaliji, *Ἄρνα* i *Ἄρραι* u Likiji (FVO 151). U Eordeji još i *Σοπίδας* (*Ἄμυρος*) (FHD 24, 25).

Kao što vidimo ova eordejska imena se pokazuju sa one strane Egejskog mora u Kariji i Likiji a govore i u korist pripadnosti ka zapadno-grčkim Lelezima (FHD 21); Makedonci proteraše Eordejce iz njihove postojbine. (FHD 24.) — U Pelagoniji i uopšte u slivu Aksiosa treba da su prvobitno bivali hatidski Pelagonci pa se zato i naziva vožd Peonaca Pelegon, »sin Aksiosa«, a to važi i po mišljenju A. Ficka i za Pelazge, koje on drži za ogranak Pelagonaca. (FVO 99.) Kao što je već spomenuto, ove su poplavili i potčinili si Tračani, s kojima su se delomice slili u nov etnički amalgam, delomice pak su uzmakli u makedonsko-tračansko primorje i još dalje. (FVO 98, 99.) U zemlji Pelagonaca nalazimo kraljevsku prestonicu sa pravim hatidskim (pelazgijskim) imenom: *Λέβα*, *Λεβαία* (upoređi *Λεβάδεια* u Beotiji, *Λέβεδος* u Joniji *Λέβην* na Kritu FVO 20, 91); dalje na sjeveru leži u dolini Aksiosa *Γόρτυν* (upoređi na jugu Krita varoš *Γόρτυν*, koja se ranije nazivala *Λίρσις*) (FVO 20, 21; u Pelagoniji je bilo više naselja imenom *Εύρωπός* ime po poreklu pelazgijsko a spolja grecizirano (FVO 21); Plinius spominje u Gortiniji naselje Myrina i *Ὀλόφυξος*, koje smo već naveli kao pelazgijsko na po'uostrvu Akte (FVO 21); severozapadno od Gortina je ležalo mesto *Σύβριτα* a severozapadno odavde stara varoš *Βήνη* (danas selo Veni), gdje se rodio pesnik *Ριανός* sa negrčkom končnicom imena (FVO 22-23). Najvažnija varoš u polagonskom Povardarju je bila *Βυλάζωρα*, čiji drugi sastavni deo se spominje i kao samostalno ime varoši *Ἀζωρος* (FVO 99, 156).

Time što pomoću proučavanja raznih imena, što pomoću paleolingvistike prepostavljamo Hatide za staro doba u Makedoniji, potvrđujemo samo historijski fakat postojanja Pelazga u Makedoniji još u V. stoleću pre Hrista. Herodot naime piše, da su još u njegovo doba govorili pelazgijski Krestonci jedan nejelinski barbarski jezik, koji niko od suseda nije razumeo. No mogli su se razgovarati na pr. sa Pelazgima u Skilaki i Plakiji na Propontidi i Helespontu Herodotos, I., 57: *Ἦντινα δὲ γλῶσσαν ἴσαν οἱ Πελασγοί, οὐκ ἔχω ἀτρεκέως εἶπαι. εἰ δὲ χρέων ἐστὶ τεκμαιρόμενον λέγειν τοῖσι νῦν ἔτι εὐοῖσι Πελασγῶν τῶν ὑπὲρ Τυρσηνῶν Κορηστῶνα πόλιν οἰκεόντων, οἱ ὁμοιοὶ ποτε, ἦσαν τοῖσι νῦν Λωριεῶσι καλεομένοισι. οἴκεον δὲ νηρικαῦτα γῆν νῆν Θεσσαλιῆτιν καλεομένην, καὶ τῶν Πλακίην τε καὶ Σκυλάκην Πελασγῶν οἰκισαντῶν ἐν Ἑλλησπόντῳ, οἱ σύνοικοι ἐγένοντο Ἀθηναίοισι, καὶ ὅσα ἄλλα Πελασγικά ἐόντα πολιόμενα τὸ οὐνομα μετέβαλε, εἰ τούτοισι τεκμαιρόμενον δεῖ λέγειν, ἦσαν οἱ Πελασγοί βάρβαρον γλῶσσαν ἴεντες.* Dakako da su Pe-

lazgi pre, u staro doba obitavali mnogo prostraniji teren; bar u Eshilovim „Danaidama“ kaže kralj Pelazgos, da su bivali do Strume (FVO 19).

Dardanija, Mezija i ostale ilirske zemlje. Da pre svega navedemo prastaro dardansko ime za Niš — *Ναϊσσός*, mesto rođenja cara Konstantina „Velikog“ (*Ναϊσσός πόλις Θρακίας, πτώμα καὶ πατρίς Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως Stephanos*), jer nas podseća na karakteristična hatidska imena sa končnicom -*σσος* FHD 33, kao što smo već spomenuli na jednom mestu.<sup>17</sup> *Ἰστρως* Dunav, koji pravi severnu granicu Mezije, srodan je po mišljenju A. Ficka sa *Ἰστρώων* na istočnom delu Krita (FVO 30, 163), a po mišljenju K. Oštira i sa lingurskom Isarom i maloazijskom rečicom *Σάρος* Oas. 85. *Ἄμυρος* i *Πήλιον*<sup>18</sup> koji se nalaze u Grčkoj i u Iliriji Fick ne drži za hatidska imena, već prvo za ilirsko (FHD 30), drugo pak za grčko (FVO 171). Inače A. Fick ne nalazi hatidskih topografskih imena u Iliriji, samo kaže za ime kralja Mitilosa *Μύτιλος* (Prol. ka Justinu XXV) oko 250 pre Hr. da je imao pravo „maloazijsko“ ime i da krije u sebi osobno ime Motala (Motlis, Motlöi). On to objašnjava i time što je bio dardanski narod prema Agatharchidu iz Knidosa sastavljen od dva socijalna sloja, dva etnološki heterogena elementa, od jednog potčinjenog i zarobljenog i jednog gospodujućeg. (Ahtenaeus VI, 272): *Δαρδανεύς φησὶ δούλους κεκτηῖσθαι τὸν μὲν χιλιούς, τὸν δὲ καὶ πλείους* (FHD 33). Stariji sloj treba da je pripadao Pelagoncima i iz njega treba da je izašao kralj *Μύτιλος*.<sup>19</sup> Za imena kraljeva *Δόγγαρος*, *Μονούριος* i *Βάτων* misli A. Fick, da nisu hatidska već ilirska, indoevropska FHD 33. Prema našem uverenju ime Bato neće biti u nikojem slučaju već pelazgijsko, odnosno alarodijsko. Već g. 1904. imao je autor priliku da na jednom predavanju u geografskom institutu bečkog univerziteta upozori, da se Bato vezuje toliko puta za ilirske vladaoce i vojskovođe, da može značiti i samo dostojanstvo dotične ličnosti. Bez svake sumnje stoji u srodnosti sa bask. *bat* „jedan“ daklem *bato* prvi, prvak, vožd, vladalac: Mi sami ćemo dodati još nekoliko imena, koja nalazimo kao hatidska i koja su pripadala preistorijskom stanovništvu Dardanije, Mezije i Ilirije. Već samo ime Mezije i naroda [*Μῦσοι, Μοισοί*] hatidskog je porekla i biće da potiče od lidijske reči *μῦσος* „bukva“,<sup>20</sup> te prema tome treba da znači Mizija „zemlju bukava“ ili „Bukovinu“. No Mezija može da znači i „Šumadija“, jer *meze*, *mezy* (arč. govor), *mez* (kabard. g.), *mezi* (šapsuški govor) dolazi i u kavkaškom idijomu, i znači „šumu“, a to je razumljivo, jer Kavkasci spadaju u alarodsku rodbinu. Značenje rečice *lbar* na tlu stare Dardanije biće isto kao i reke Ebro u Španiji (antičko: *Ἰβηρ*- Hiberus, Iberus) ili Marice u Trakiji (antičko: *Ἡβρος*),

<sup>17</sup> N. Županić, Etnogeneza Jugoslavena, »Rad« Jugosl. Akad. razr. filol.-hist. knj. 222. str. 158. Zagreb, 1920.

<sup>18</sup> Nuzgredice primećujemo, da je bilo na planini Ossa mesto *Ὀμόλη* koje su Beoćani dovodili u vezu sa kultom Zeusa [*Zeús Ὀμολώιος*] ali A. Fick izvodi ovo ime iz je-linskog jezika FVO 157, 171. Mi ga ovdje donosimo jer naliči na planinu [H] o m o l j e u severoistočnoj Srbiji, koje se spominje i u srednjovekovnim poveljama Kneza Lazara u istom obliku. Х о м о л + е, (Б. Д а н и ч и њ, Рјечник књижевних старина српских, III, стр. 419. Београд 1864). Zanimivo je, da se nalazi u oblasti Litvinâ, u Šamogitiji, isto krajevno ime Omolje i da teče u blizini tog mesta rečica Kulpa, po imenu sestra naše Kulpe ili Kupe (antički Colapis, *Κόλοψ*).

<sup>19</sup> *Μυτιλος* krije možda u sebi značenje od bask. *mutil* »mladić« tako, da bi to odgovaralo srpskom imenu »Mladen«. U srednjovekovnoj istoriji Bosne javljaju se knezovi ovog imena iz porodice Šubić, koja je bila u rodbinskim vezama sa Nemanjićima.

<sup>20</sup> Uopredi predšpansko reč mesto »Cèr« bask. *a-metz* > lig. *Mesua collis* *Μασσαίλα* Oas 104.

naime „reka“ od bask. *ibar* „dolina“ *iba(r)i* „reka“. Glavna reka Dardanije, Morava [*Μόραγος*] je kao što tvrdi K. Oštir ilirskog porekla (Oas 84), t. j. njeno ime proizlazi od Hatida, jer spomenuti linguista ne smatra Ilire za arijevske već za „alarodijski“ narod.<sup>21</sup>

Zapadnu Moravu je Herodot zapisao pod imenom *Ἀγγρος*, koje predseća na ime reke *Anigros* u Trifiliji na zapadnom primorju Peloponeza gdje su ostali tragovi preseljenih Dardanaca. (FHD 33.). Po našem mišljenju treba ovo ime dovesti u vezu sa donjim slojem dardanskog stanovništva, t. j. sa Pelazgima. Već Humboldt je u svojim studijama o iberском sanovništvu Hispanije naveo baskovsku reč *basoa* »šuma« (HUH 115) i mislim da nećemo pogrešiti, ako *Basanius* (*Basantis*), našu Bosnu, tumačimo iz ove baskovske reči. Time hoćemo reći, da su preistorijski stanovnici Bosne, koji su dali ime reci, bili srodni sa Baskima, t. j. da su pripadali »Alarodijcima«, koji su bili rasprostranjeni prema F. Homel-u i K. Oštir-u od Gibraltarske morouzine do reke Eufrata. Oni su dakle zahvatali i A. Fick-ove Hate, »Hatide« (Pelazge, Lelege, Eteokrićane, Karce), Reto-Etruščane, Iberce etc. Bosna je po svoj prilici hatidskog porekla što se imena tiče i znači »Šumsku reku« ili »Šumavu«, dočim bi zemlja Bosna (*χωρίων Βόσωνα* u Konst. Porphy. De adm. imp. 32) značila »Šumsku zemlju« — »Šumadiju«. Krajevna imena *Tergeste*, *Tergolape*, *Opitergium* potiču iz ilirskog (alord.) idijoma Oas 50. Da navedemo još nekoliko alarodijskih reči i imena u Iliriku: mnoge stare topografske nomenklature, koje su još danas u porabi ljudskog govora, vode svoje poreklo od drevnog alarodijskog korena \**kōr* »kamen« »stena« kao na pr. predalb. š-krep (krep) »padina« ilir. (t. j. hatidski) *Καρπάτης ὄρος* »Karpatí« = predlab. *karpε*, *karmε* »stena« ilir. *Crepσα*, *Crexí* »Cres« (kvarnersko ostrvo). Ovamo spada ilirski (hatidski) *Carvanca mons* *Καρονάγκας ὄρος* »Karavanke« između Koruške i Kranjske, dalje venet. *karanto* »kamen« slovenački > \**Korot*-j, danas *Koroško*; dalje predirsko *carn* »gomila kamenja« = *Carni*, *Carnium*, *Carniola* Kranj(sko); dalje predlab. *gurište* »kamenito mesto« ilir. (hatid.) *Carusadius mons* n. visoko nemački *Karst*, ital. *Carso*, slov. \**Karss* > *Kras*. (Oas 56, 57.) U južnoj Iliriji je bila varoš Pelagija kao što se vidi iz etnikona *Πελαγίτας* na novcima. (FHD. 24.) Tragovi Hatida konstatovani u samoj Iliriji u užem smislu reči, nisu baš redki i ako je paleo-etnološko proučavanje u ovom pravcu tek počelo. Zato nije isključeno, da ne bi imao pravo Pseudoskymnos, kad spominje Pelagonce na severnom primorju naše Adrije a u blizini Liburnijaca: *ἡ πλησίον χώρα δὲ τούτων κειμένη ὑπὸ τῶν Πελαγόνων καὶ Λεβυρόνων κατέχεται* (FAD 23).

Kad su naime Pelagono-Pelazgi uzimali pred prvim arijevim osvajačima na jug, mogle su se - i bez svake sumnje - zadržale su se ovde onde manje ili poveće skupine starosedilaca. Iskustvo historije naime uči, da osvajanje zemalja po tuđim narodima ne lišava dotične oblasti starosedelaca do istrebljenja. Ako se pak što takovo dešavalo, to je mogao biti samo izniman slučaj. Kad dakle A. Fick staru tradiciju o dolasku Etruščana sa istoka preko mora tako tumači, da nisu došli iz Lidije ili Tesalije, već sa istočne strane Adrije FVO 104, može mu se na kraju potvrditi. Ovi iseljenici mogli su biti oni Pelagonci, kojih ostatke je spomenuo Pseudoskymnos kao susede Liburnijanaca, u oblasti kojih se nalazi i ostrvo

<sup>21</sup> Iliri su K. Oštiru po jeziku najbliži rođaci Pelazgo-Maloazijata i njihov idiom je sačuvan u predalbanskom i predtračanskom govoru Oas 131.



hatidskog imena *Ἀρβα* FVO 95, 162, (danas ostrvo i, v a r o š R a b; upoređi *Ἀρβιον ὄρος* na Kritu.)

Na kraju ćemo pokušati objasniti etimologiju imena Dardanija i Ilirija.

Već pre dvadeset i dve godine nastojao je vredni sarajevski arheolog Ćiro Truhelka da protumači značenje nekih osobnih i oblasnih imena na terenu Bosne, za koje je mislio da su ilirska. On je tumačio pomoću današnje albanštine, koju smatra kao kćerku ilirskog jezika. Tako kaže na pr. za Dardaniju da potječe od reči d a r d - h a »kruška«, d a r d h a m »seljak koji gaji voćke«. <sup>22</sup> I l l y r (-i-lir) trebalo bi da znači toliko kao slobodan. <sup>23</sup> Međutim ova imena, kao što ćemo videti, nisu arijevska već hatidska. Zacelo se može Dardanija objasniti iz d a r d - h a »kruška«, samo moderna lingvistika ne nalazi ovu reč kao specijalno arbanašku (arijevsku), već kao alarodijsku, koja se nalazi i (m a - d a r i, u - d a r e »kruška«) u baskovskom idijomu. Tako je ime Dardanije hatidskog izvora, kao što su i imena: Ibar, Morava, Niš, Mitilos etc., koja se nalaze na njezinom terenu. Isto tako se ne može ni *Ἰλλυριός* (Ilir) objasniti iz arijevske albanštine, jer ima ovo ime veze sa predarijevskim stanovništvom Balkanskog poluostrva. *Ἰλλυριός* je naime u starim legendama predstavljen kao heros eponymos mitskog »zmijskog« naroda Ilirâ, koji su bili susedi Enhelejaca [*Ἐγγελεῖς*], naroda jeguljâ. (PWRE, IX 1088.). Kad se pak znade, da se u Hetita zvala I l l u (r) - j a n k a neka mitska zmija, <sup>24</sup> to se nadaje zgoda dovesti istu reč u rodbinsku vezu sa zmijskim narodom Ilira i to u toliko pre, što smo već gore konstatovali u Iliriku i uopšte na Balkanskom poluostrvu množinu hatidskih ili čak potpuno hetitskih (maloazijatskih) imena. *Ἰλλυριός* se narodio u Iliriji od oca Kadmosa i majke Harmonije, koji se kod smrti promeniše u zmije <sup>25</sup> i odoše u donji svet ka blaženima.

Time smo utvrdili na osnovi današnjeg stanja komparativne paleoligvistik i paleoetnologije poveći broj hatidskih krajevnih i osobnih imena na trupu Balkanskog poluostrva. Ovim tragovima Pelazgo - Pelagonaca, Lelegâ i Karacâ je dokazano, da su nekada u preistorijsko doba, još pre dolaska Helena i Tračana stanovali i u slivu Vardara, Morave, Marice i Save plemena, etnološki blizu Hetitima u Maloj Aziji. Mi nismo iscrpili sve, ni što se odnosi na trup Balkanskog poluostrva, a još manje materijal, koji se tiče raščlanjenog dela našeg poluostrva (Helade); jer to nije zadatak naše studije. Primećujemo samo, da ima danas već na stotinama primerâ iz Helade i Arhipelaga (FVO, FHD) dokazano, da su tamošnji autohtoni bili nearijevskog porekla i najbliži rođaci Hetita ili »Maloazijata«, a sve to samo podupire našu pretpostavku, naime da je bio isti slučaj i sa unutrašnjošću zemlje na severu Egejskog mora.

<sup>22</sup> Ć i r o T r u h e l k a, Les restes illyrienes en Bosnie, str. 10 Paris 1900.

<sup>23</sup> I d e m, op. c. str. 5.

<sup>24</sup> Bask. l e - g o r »zemlja« l u h a r — l u (u) r — odtuda \* i - l u r »zmija« (kao u slov. zemlja i zmija) hetit. I l l u (r) j a n k a Oas 67.

<sup>25</sup> Pre četiri godine, kad još nije bilo publikovano delo K. Oštira, mi smo pokušali protumačiti ime glavne ilirske reke Drilon od tibetske reči drül »zmija«, ali smo naišli kod nekih naučenjaka na otpor, naravski bez protudokaza. (N. Županić, Les premiers habitants des pays Yougoslaves. Extrait de la »Revue anthropologique«. 1919, str. 21. Paris 1919). No gore navedeno izlaganje imena jeguljama bogate reke mislim, da samo pojačava naše tumačenje S pravom primećuje W e i c k e r PWRE IX 1088, da primitivna zoologija ubraja jegulje u vrstu zmija i tim manje je očekivati da se u prastarim pričama i legendama vodilo računa o kakvoj naučnoj zoologiji.

Ako je naše tvrđenje o nearijevskom poreklu starih Trojanaca lingvistika potvrdila, kao što smo gore naveli, to možemo kazati i u ovom slučaju, da preistorijska zemljana glavica iz Vinče, dalje crne glavice iz bosanskog Butmira i koštani idoli iz Sultan Sela u Bugarskoj najverovatnije predstavljaju osobe nearijevskog tipa. U slivu Morave, t. j. u Srbiji treba da su živeli pre dolaska Helena i Tračana Pelazgi, koji su ustanovili Niš i dali imena Ibru, Moravi i Bosni. Pelazgi su po svoj prilici obitavali »Sloveniju« (trup B. p.) između Ponta i Adrije i na njih su prvo naišli arijevski Heleni i Tračani, kad su silazeći sa severnih strana<sup>26</sup> tražili zemlje na jugu. Bez svake sumnje ih je ovamo privlačila kultura, bogatstvo, milo podneblje i lepota zemlje. Heleni su krenuli na put oko 2000. pre Hr., kao što se misli, a severnu granicu našeg poluostrva mogli su dodirnuti negde u XVIII. ili XVII stoleću pre Hrista, dakle istodobno sa pojavom Arijevaca u slivu Eufrata i Tigrisa.<sup>27</sup> Prešavši savsku-dunavsku liniju, čini se, da su prvo naišli na Pelazge, jer su ovim imenom, uzevši ih kao pars pro toto, zaznamenovali autohtone te pelazgijski znači gotovo toliko kao prehelenski, ne samo u etničkom već i u kulturnom pogledu.

Na osnovi pisanih grčkih izvora se može pretpostaviti i izvući zaključak, da su Pelazgi pred Helenima uzimali na jug u Egejsko primorje i na ostrva, gdje su se održali do dana Herodotovih, do potpune historijske svetlosti, kao na pr. u oblasti Krestone, na poluostrvu Akte, u Plakiji na Propontidi i na Lemnosu. Bez sumnje se Pelazgi skloniše i u manje pristupne predele na trupu Balkanskog poluostrva, naročito u brdovitoj Iliriji, koja je do danas sačuvala i Arbanase. To bi bila paralelna pojava procesa, koji se ovde vršio u vreme dolaska Slovena, kad su stari provincijalci isto tako pribegli ili u utvrđena mesta, ili u egejsko i dalmatinsko primorje ili se pak sklonili u planine (Arbanasi i Vlasi). Planine i ostrva čuvaju naime starinu i ostatke starosedioaca, kao što nam svedoče Baski u Pirinejima i Kartvelci u Kavkazu.

Ostaci Pelazga, koji su bili uplivom Helena jezično odnarođeni, behu od velikog uticaja po fizički ustroj Helena a docnije i Srbâ, kao što je već više puta napomenuto. To je onaj »preistorijski anonimni narod u Egeji«, čija se krv transformatorski dejtvovala na spoljašnje preobraženje ksantodolihokefalnih Helena i koji smo tada označili sa X.<sup>28</sup> Taj nepoznati faktor (X) u jednadžbama balkanske etnologije danas je u glavnom izračunat i identičan je sa tamnookim Pelazgima. Krv ovoga naroda je kriva, da su se i Srbi, nekada plavolasi, modrooki, belokožni i dugoglavi fizički promenili u narod »jadranskog tipa« (homo adriaticus) današnjih dana.<sup>29</sup>

Mi naime potpostavljamo, da je bilo predarijevsko stanovništvo našeg poluostrva crvenkasto - kestenjave (rotbraun) boje kože,<sup>30</sup> tamnih očiju i kose, postavši mešavinom protomorfnih mediteranaca (ili neke vrste negroida, a rasna teorije još im nije mogla tačno odrediti mesto) i najmanje

<sup>26</sup> Po svome jeziku Jelini su pripadali »zapadno-evropskoj« skupini Arijevaca (Indo-cvropļjana) i bili su nekada braća Italika, Kelta i Germana, koji treba da su se razvili na terenu između Rena, Dunava i Visle (FVO 155). Posljednji dodir sa plemenima ove skupine su imali Jelini negdje na srednjem Dunavu i cdavde se spustiše na jug dolinom Dunava-Morave-Vardara. Kad su sišli u Jeladu, naseliše se Ejski i Ahejci u Tesaliji, dok međutim Dorani zauzeše oblasti na zapadu, a Makedonci na severu Tesalije.

<sup>27</sup> Н. Жуpанић, Тројанци и Аријевци, I. с. стр. 239.

<sup>28</sup> Н. Жуpанић, Систем историјске антропологије дачканских народа. („Стари-нар“, Н. Р. III, стр. 41.) Београд 198.

<sup>29</sup> N. Županić, Les premiers habitants des pays Yougoslaves, str. 30.

<sup>30</sup> Idem, Тројанци и Аријевци, стр. 281.

još jednog azijskog melanobrahi-kefalnog elementa. Ovi kratkoglavci, fizički jači, ratoborniji i možda bolje naoružani, podčinili su sebi melanolihokefale na jugu evrazijskog gorskog pojasa, plemena nežnije konstitucije i tamne kompleksije, koja su se verovatno dodirivala sa dravidoidskim stanovnicima prednje Azije.<sup>31</sup> Spoljašnost je mogla kod Pelazga i ostalih Alarodijevaca varirati, jer je bila zavisna od razmere procenata sastavnih krvnih elemenata kod fiziološke kemije rasnog stapanja. Gdje je prevladao melanonrahikefalni element, ondje je bio narod više zbijenog tela, kraće glave, otvorenokestenjave ili žućkaste boje kože. To je bio po svoj prilici slučaj na visoravnima Prednje Azije (Hetiti), no u obl. Sred. mora je razumljivo, ako je u glavno prevladavala krv donekle negroidnih melanodolihokefalaca više varijacija. Ova razlika se može primetiti još danas, posle više hiljada godina posle dolaska Arijevaca na južnu stranu eurazijskog planinskog pojasa, a bez svake sumnje još više su padale u oči te diference pre toga. Tako je razumljivo, ako profil zemljane glavice iz Vinče podseća u izvesnim obzirima i na negroide, što je prema našoj teoriji o postanku Pelazga razumljivo, sa druge strane pak je za nju karakteristična visina glave, »štulasta« izvučenost partije glave oko vrha kao i mali rastoj između najodalsije tačke u potiljku i najviše na temenu, što upravo podseća na Hetite.

I u samoj tradiciji i legendama helenskog naroda, koja su često uzimali pesnici kao predmet umetničke obrade, čini se, da ima uspomena, da su Pelazgi bili najstariji narod, da su bili prasedioci na domaćoj zemlji. Time mislim na pesnika Aziosa iz Samosa iz VII. stoleća pre Hrista (kod Pavsana, 8, 1, 4).<sup>32</sup>

*Ἀντίθεον δὲ Πελασγὸν ἐν ὑψικόμοισιν ὄρεσσι  
γαῖα μέλαινα ἀνέδοκεν, ἵνα θνητῶν γένος εἴη.*

Pesnik je svakako hteo kazati da su bili Pelazgi prarod čovečji, a uz to možda i nagovestiti, da su bili tamne kompleksije [γαῖα μέλαινα], što bi se lepo poklapalo sa konstatovanjem negroida u Troadi, na visoravni Iran kao i možebitnim njihovim tragovima u Ljubljanskoj bari, bosanskom Butmiru i Sultan selu u Bugarskoj. Studije fizičke metamorfoze arijevskih naroda na Balkanskom poluostrvu postavljaju pak direktno postulat fiziološke antropologije, da je ovde obitavao u preistorijsko doba narod tamne kompleksije.

<sup>31</sup> 241—243: »Wir haben unsere wesentliche Aufgabe darin gesehen, einmal die älteren Bevölkerungsschichten Irans etwas genauer ins Auge zu fassen, und das Ergebnis ist in kurzen Strichen, dass Iran vermutlich in älterer Zeit bis über den Nordwesten hinaus von dunkelhäutigen Völkern bewohnt war, deren Hautfarbe einen starken Stich ins Olivengrüne hatte, mit langen, ziemlich schlichten, schwarzen Haaren«. Dalje na istom mestu u primetbi: »Noch heute soll in Tiflis der Perser an einem grünlichen Tone der Hautfarbe erkannt werden, und schon Herodotos (II, 104) berichtet, dass die Kolcher schwarze Haut und krauses Haar gehabt hätten; das ist gewiss falsch, aber es mag unter den Kolchern wohl immerhin damals noch Reste der Urbevölkerung gegeben haben. Ob noch irgend ein Missverständniss im Spiel war, können wir heute nicht entscheiden, doch höre ich, dass noch heute unter den Mingreliern oft eine sehr dunkle Haut anzutreffen sei. Es wäre eine lohnende Aufgabe für die Anthropologie, die überall verstreuten Angaben über Reste dunkelhäutiger Rassen in Vorderasien einmal zu sammeln und zu prüfen und dann in den einschlägigen Gegenden die heutige Bevölkerung zu untersuchen, womöglich mit Aufnahme ihrer mundartlichen Besonderheiten. Die Annahme, dass in solchen Fällen nur Einfuhr von Negersklaven vorliege, reicht schon längst nicht mehr aus zur Erklärung des bisherigen Tatbestandes«.

<sup>32</sup> FVO 99.



Kad su se hatidski Pelazgi pojavili na tlu Balkanskog poluostrva i kako su postali? To je sakriveno u tamu preistorije. Bez sumnje su oni bili već formiran narod u oči dolaska Helena na jug. Mogli su postati na taj način, što su se melanobrahikefali sa istoka pomešali sa melanodolinokefalnim stanovnicima na našem poluostrvu samom, ili su pak došli kao gotov etnički amalgam među protomorfne mediterance sa maloazijskih visoravni. Ako smemo verovati tome, što tvrdi oštromni Francuz D'Arbois de Jubainville, onda bi računani sa drugom eventualnošću. On naime piše, da su Hetiti već oko 2500. pre Hr. osvojili Malu Aziju, Siriju i istočnu Evropu. Oko g. 2000. pre Hr. imali su državu, koja se prostirala između Taurusa, Eufrata i Sredozemnog mora; to da su se protiv nje zaratili Iranci (Arijevci) i Hetiti počeli seliti na sve strane, u Egipat, Malu Aziju i na Balkansko poluostrvu.<sup>33</sup> Ovi doseljenici na našem poluostrvu behu Pelazgo-Tirenci, koje je, kao što već spomenusmo, još Herodot video i poznao u V. stoleću pre Hr. Tome istom narodu pripisuju lingviste i napis na nadgrobnom kamenu, koji su g. 1888. otkrili dva francuska naučenjaka (Cousin i Durrbach) u selu Kamina na ostrvu Lemnosu (FVO 103—104). Na površini istog kamena ocrtan je lik jednog vojnika, koji po svojim antropološkim osobinama može isto tako poslužiti kao i navedena krajevska imena za dokaz hatidskog istoka i Vinče na zapadu. Plitki arhaiski relief predstavlja naime čoveka sa plaštem i kopljem te ima »negrčku« spoljašnost kao što je i sam napis tuđi.<sup>34</sup> Telo izgleda zbijeno, glava ćelava (ili obrijana). Profil teško da podseća na semitski tip, jer mu linija nosnog hrpta teče ravno. A. Fick pak vidi u osobi predstavljenog na lemnijском reljefu jedan potpuno »urartijski« ili »alarodijski« tip, koji je imao i izvesnu semitsku crtu (FHD 24). Tako antropološki momenat na lemnijском nadgrobnom kamenu govori u korist preistorijske etnološke veze između Hetita i Pelazga na Balkanskom poluostrvu.

Na kraju treba da prečistimo još različne nazive Hetita i Alarodijevaca i njihovih brojnih plemena, kojima razni naučenjaci daju razna imena, što ide na štetu preglednosti u studijama i jasnosti predstave o paleoetnološkim prilikama na Balkanskom poluostrvu i u Maloj Aziji.

Kao što smo već spomenuli, orijentalist F. Hommel razume pod Alarodima predarijevske narode u Maloj Aziji, severnoj Siriji, Armeniji, Elamu kao i Hetite sa današnjim Gruzincima; u Evropi pak ubraja ovamo Etrušćane i Baske (HCM 35). Njeđa slede uglavnom antropolog F. v. Luschian i lingvista K. Oštir, samo što ovaj poslednji još proširuje obim pojma »Alarodijaca« u toliko, što ubraja ovamo osim onih plemena, koja je Hommel naveo, još i ova: Gorce u Kaukazu (Gruzince, Abhazce, Čerkeze, Lezgince), Ilire, dalje predarijevske stanovnike Helade (»vorgriechisch«), Trakije (»vorthrakisch«), Venete, Rete, Iberce, Ligurce etc. (uopšte »Staroeuropļane«), dalje Egipćane, Libijce, Berberce, Kušite (t. j. Hamite), u prvom redu dakle stare narode oko bazena Sredozemnog mora. C. Pauli razume pod Pelazgima predgrčko stanovništvo na Balkanu i Etrušćane zajedno. A. Fick pak imenuje predarijevske stanovnike Balkanskog poluostrva (Pelazge, Lelege, Karce, Eteokrićane) »Hatidima« za razliku od Hatâ ili Hetita, njihovih najbližih rođaka u Maloj Aziji.

<sup>33</sup> H. D'Arbois de Jubainville, Les premiers habitants de l'Europe. Tome I str. 119. Paris 1889.

<sup>34</sup> Georg Karo, Die tyrsenische Stele von Lemnos. Mitt. d. kais. deutschen archeol. Institutes, Athenische Abt., Bd. XXXIII, Heft 1—2, str. 65—74. Atina 1908. — Ernst Nachmannson, Die vorgriechischen Inschriften von Lemnos, 1. c., p. 54, 55.

Mi smo mišljenja, da treba u ovu množinu i mnogostranost paleo-etnoloških nomenklatura uneti malo više jednostavnosti a i više sistematičnosti, o čemu pak poduže raspravljati dakako nije ovdje mesto. Mi samo primećujemo, da bi bilo možda zgodnije ovu mediteransku etničku grupu sui generis imenovati »Karcima« nego Alarodima. Ovi Alarodi su naime bili neznatno i neistorijsko, zabačeno pleme na gornjem Araksesu,, dok su Karci međutim bili poznati i u minojsko doba na Kreti i u grčkoj protoistoriji i docnije još u danima istorijske svetlosti. Nastanjeni u Egeji, oni su bili u sredini gore spomenute etnološke grupe i zgodna veza između Europe i Azije. Osim toga, mi treba da se postavimo na temelje poznatog i da tako koračamo k manje poznatom ili nepoznatom. Svuda, gdje se »Karci« (Alarodijci) naseliše, ostaviše tragove reči \*kωr̄ »kamen« »stena« u raznim varijacijama i kombinacijama, a reči ove bile su etnološki srodne. Karci, čini se, da su bili kateksohen »Gorci« (kao što danas Rusi nazivaju autohtone stanovnike Kavkaza, ili »kraševci«, kao što Slovenci nazivaju svoje saplemenike brdovitih i krševitih oblasti između Ljublanice i Tršćanskog zaliva. Na Karce podsećaju n. pr. kod nas imena: Kras (Karst), Karnija (istočna Venecija) Koruško (Kärnten) e. c. Možda ne grešimo, ako kažemo, da je ime Karacâ očuvano do dana današnjeg u imenu jednog ostatka Alarodijevacâ u Kavkazu, kod Kartvelaca (Gruzina). Kar-ta-veli znači po svoj prilici »oblast Karâ«; ta se naime upotrebljava kao genitivni sufiks plurala, dok međutim služi veli kao izraz za »oblast« ili »zemlju«.

Imenovanje prearijevskih autohtona sa Balkanskom poluostrvu »Hatidima«, kao što im pripisuje A. Fick, čini nam se suviše izveštačeno ili teoretsko, a isto tako i imena »Pred-Tračani«, Predgrci« e. c. Mi mislimo, da bi bilo zgodnije nazvati predarijevske stanovnike Balkanskog poluostrva kratko Pelazgima, a iz razloga koje smo već naveli. Tako bi bili po našem shvatanju »Pelazgi« jedna porodica etnološkog bratstva Karacâ, dok bi međutim trebalo smatrati Lelege, Eteokrićane, Pelazge, Karce (oba posljednja u užem smislu reči) kao članove iste pelazgijske porodice.

Na kraju ove studije konstatujemo, da je pitanje etničke pripadnosti starih Ilira stupilo u novu fazu, otkako ih je K. Oštir proglasio za pripadnike alarodijske skupine, a u isto doba njegov je kolega po struci, H. Barić, izrazio slično mišljenje. Na jednom mestu piše naime, da su mu Ilirci onaj nepoznati etnološki, recimo Y, koji je načinio jezik pridošlih Tračana jezičnim substratom (Vorsprache) današnje arbanaštine (BA 19) ili pak da su mu Arbanasi »ilirizovano« tračansko narečje (BA 125). Bliska budućnost, nadajmo se, razbistriće još više i zanimivo pitanje narodnosne pripadnosti starih Ilira.<sup>35</sup>

<sup>35</sup> U jednom od svojih poslednjih radova (»Guturalni problemi u Зборнику филолошких и лингвистичких студија, str. 187, Beograd 1921.) piše H. Barić doslovno: Hipoteza g. Meyera da je albanski nova faza ilirskooga osniva se, u stvari, jedino na tome što Arbanasi žive u nekadašnjoj *Illyris*. Jer leksikalne paralele među albanskim i ostacima jezika Messapijaca i Veneta, koje putnički pisci ubrajaju među Ilire, mogle bi se shvatiti kao dokaz pripadnosti alb. ka ilirskome jedino onda, kad bi u albanskom bile utvrđene ilirske jezične karakteristike. Međutim, i te leksikalne paralele, kao i jednaka toponomastika s obe strane Jadrana, biće pre ilirski relikti, jer zajedničkih fonetskih crta među alb. ilir. nema. — Međutim je van svake sumnje da je i ilirski, kao proetnički substrat, imao nekoga udela u obrazovanju alb., i to naročito njegovog rečnika.

Résumé. — Il y a quelques années de jà, qu' une autorité du premier ordre s' était élevée contre l' existence historique des Pélasges en Héllade et ailleurs. C' était l' historien Eduard Meyer. Ce n' est que dans la dernière édition de son Histoire de l' Antiquité qu' il a permis la possibilité de leur existence. Le docteur Županić (lisez: Joupanitch), auteur de l' article ci-dessus, compte parmi les adhérents de la théorie pélasgienne, et, déjà en 1911, dans son travail sur les » Troyens et les Indo-uropéens « (publié dans la revue » Glas srpske kraljevske akademije «: Echo de l' académie royale serbe LXXXVI), il essayait de prouver, qu' à l' époque prémycénienne Troie, l' Archipel et la péninsule balkanique étaient habités par des tribus qui n' étaient ni de nationalité ni de sang indo-européens. Il prouvait cela à l' aide de l' anthropologie et de l' archéologie préhistorique. Et, en réalité, les linguistes (p. e. P. Kretschmer, K. Pauli etc.) ont constaté de même, qu' en Troie et sur la péninsule balkanique, il y a beaucoup de noms de rivières, de montagnes, d' habitations de personnes qui ne sont pas indoeuropéens, qui datent probablement de l' époque prémycénienne, et qui correspondent aux caractéristiques de race non- indo-européens des habitants préhelléniques. Les linguistes K. Oštir et F. Hommel comptent les Ibères (les Basques), les Etrusques, des Pélasges et des Hétites dans la famille des Alarodes, qui n' ont des liens de famille ni avec les Indo Européens ni avec les Mongols ni avec les Sémites. Le docteur Županić considère les Pélasges comme les habitants préhelléniques de la péninsule balkanique et comme un mélange ethnique entre les Méditerranéens primitifs (mélanodolicocephales) et des mélanobrachiocéphales asiatiques. Les Basques d' aujourd' hui et les montagnards du Caucase leurs sont apparentés.